

NORGES UTFORDRINGER I NORDOMRÅDENE

Av Kjetil Sørli

Det kan identifiseres et sett med problemstillinger som Norge står overfor i nordområdene. Disse er knyttet opp til grenser og suverenitet, ressursutnyttelse, miljø og militær følsomhet i skjæringspunktet mellom NATO, EU, Russland og Norge. Felles for dem alle er det konfliktskapende potensiale.

Grenser og suverenitet

Få steder er det så stor forskjell i levestandard som på hver side av grensen mellom Norge og Russland. Dette står i kontrast til det vi kan kalle et dimensjoneringsproblem med en regional ulikevekt mellom småstaten Norge og stormakten Russland. Dette danner en ramme for Norges utfordringer i nord. Forholdet gjenspeiler seg også i forhold til havgrensene og Norges rettslige regime på Svalbard. De omdiskuterte områdene mellom Norge og Russland tilsvarer om lag halvparten av fastlands-Norge. Utfordringene ligger i å få etablert faste grenser og et regelverk som gir en stabil og forutsigbar ramme for de involverte myndigheter. Dette er særlig viktig i forhold til nåværende og fremtidig ressursutnyttelse av området. Vernesonen rundt Svalbard og delelinjen i Barentshavet er to viktige nøkkelord i denne sammenhengen.

Svalbard er rettslig sett en del av Norge. I det ligger det ingen grensetvister. Likevel ligger det begrensinger i Norges suverenitet

ved at Svalbardtraktatens signatarland har rett til å drive næringsvirksomhet, og at det ikke er gitt adgang til å drive militær virksomhet på øygruppen. Utfordringene ligger blant annet i fremstøt fra russiske myndigheter for å få en særstatus på Svalbard. Dette er knyttet til den nye verneplanen for Svalbard, som på enkelte områder setter miljøhensyn foran næringsinteresser.

Ressursutnyttelse

Kulldriften har tradisjonelt vært den ledende næringen på øygruppen, selv om turisme og forskning nå er i vekst. Norge driver Gruve Syv like ved Longyearbyen, mens anlegget ved Svea etter hvert vil ta over for all produksjon av kull fra norsk side. Russland driver kullproduksjon ved Barentsburg, men ønsker å åpne en gruve ved Colesbukten, like ved den nedlagte Grumantbyen, hvor det er kartlagt kullreserver for flere hundre års drift. Her står russiske næringsinteresser mot

norske miljøinteresser ved at norske myndigheter har gitt signaler om at Norge ikke ønsker vei mellom Barentsburg og den nye graven. Dette blir ansett som en nødvendighet for å bygge ut en infrastruktur i Colesbukten. For Russland er det viktig å fortsette sitt nærvær også ut fra hensynet til tilstedeværelse. Det er blitt hevdet at den reduserte russiske militære virksomheten i nord etter Sovjetunionens fall gjør tilstedeværelsen på Svalbard desto viktigere for russiske myndigheter.

Av andre ressurser fremstår fisken som den eneste fornybare ressurs med et stort næringsgrunnlag. I de årlige bilaterale forhandlingene fastsettes totalkvoter på bestandene av torsk, lodde og hyse. Kvoten deles opp i like deler mellom Norge og Russland, som igjen deler ut om lag en fjerdedel hver til tredjeland. Her er bekymringene knyttet til fastsettelsen av kvoter som er større enn det havforskere tilråder. Også rovfiske i uregulert farvann og ønsket om en forutsigbar utnyttelse av omstridte områder utgjør et press. Fiskerivernsonen rundt Svalbard er her en utfordring, fordi kun to land formelt har godkjent norsk jurisdiksjon. Håndhevelsen av fiskeriregimet blir derfor komplisert og de diplomatiske utfordringer deretter, noe oppbringelsen av en russisk tråler tidligere i år viser. Betydningen av de norske fiskeriressursene understrekes ved beregninger som indikerer at sjømatproduksjonen i 2020 vil ha like stor

betydning for handelsbalansen som gass- og oljeeksporten har i dag.

Uavklarte grenser spiller også inn i forhold til olje- og gassutvinning. Et akutt press for avklaring er ikke tilstede, men kan i løpet av kort tid endre seg om det skulle bli oppdaget store petroleumsressurser i gråsonen mellom Russland og Norge.

Fiskeri- og mineralressursene rundt og ved Nordpolen er også blitt trukket frem som et område med utviklingspotensiale. Grønlands representanter ved det danske Folketinget vil utvide den 200-mils økonomiske sonen til 350 mil, og søker dermed kontroll over havområdet. Foruten Grønland vil en slik ordning også omfatte Canada, Russland og Norge. Likevel er en slik tilnærming omstridt, fordi den bryter både med praksis og gjeldende havrett.

Miljø

Barentshavet er i tillegg til å være et område rikt på ressurser, også meget rent. Målinger viser lave verdier av radioaktivt materiale i fisk. Dette til tross for den tidligere og nåværende aktiviteten på russisk side. Ved Novaja Semlja er det dumpet flytende og fast kjernebrensel i havet, i tillegg til noe lagring på land. Videre er det foretatt kjernefysiske prøvesprenginger over og under bakken. Det er også dumpet flytende kjernefysisk materiale andre steder, slik som utenfor Kolahalvøya, og lengre til havs mellom Norge og Russland. Også lekkasjer og utslipp fra elvene Ob og Jenisej, samt fra baser og lagre

ved Murmansk- og Arkangelskområdet utgjør en trussel mot havområdene. Barentshavet er også belastet med to forulykkede reaktordrevne ubåter. *Komsomolets*, som sank i 1989, ligger på så dypt vann at det blir antatt at mindre lekkasjer ikke utgjør noen trussel, mens *Kursk* ligger så grunt at en reaktorlekkasje kan få helt andre virkninger.

Området er også utsatt for langtrekkende luftbåren forurensing. Dette har blant annet gitt seg utslag i høye verdier av PCB-gifter i dyr som ligger høyt i næringskjeden. Denne forurensingen kommer primært fra industriområder i USA, Europa og Japan.

Andre potensielle forurensingskilder er planene om utnyttelse av petroleum på norsk og russisk side av grensen i nordområdene. Ved en storstilt utbygging av russiske felt er det behov for havbåren transport av oljen, noe som vil medføre at et stort antall tankskip vil gå i fast trafikk fra olje- og gassfeltene i Kara- og Petsjorahavet og ned langs norskekysten. I tillegg vil de grunne farvannene medføre behov for å omlaste oljen fra mindre til større skip utenfor Petsjora like ved grensen til Norge. Foruten at dette innebærer en stor forurensingsrisiko mot den norske kyststripen, er det påvist at petroleumsvirksomhet skader fiskens evne til å reprodusere seg i havområdene.

Også planene om radioaktiv transport langs den samme ruten og gjennom Nordøstpassasjen faller inn i et tilsvarende mønster. Kjernefysisk materiale fra

reprosseringsanlegg i England og Frankrike vil passere norskekysten og gjennom fiskefeltene i Norske- og Barentshavet til Japan. Det er også planer om å transportere uprosesert avfall til det russiske anlegget Majak i Ural.

Også klimaendringer vil få innvirkning på nordområdene. Det er bred enighet blant klimatologer at det er en sammenheng mellom klima og drivhusgasser, selv om denne enigheten ikke er like stor når det kommer til konsekvensene av endringene. Et scenario er bortfallet av Golfstrømmen, noe som kan få uoversiktlige konsekvenser blant annet for fiskeressursene i Norges havområder.

Militær følsomhet

Tradisjonelt har nordområdene vært sterkt knyttet til rent militære utfordringer hvor blikket var vendt mot Sovjetunionens militære kapasiteter. Vestmaktens interesser har avtatt etter som utfordringene har forandret seg. Likevel er det riktig å hevde at særlig USA opprettholder en interesse for nordområdene, men at denne interessen nå like mye knytter seg til miljø- og ressursmessige forhold som til de militære. Russlands interesser knytter seg fremdeles sterkt til nordområdene fordi viktige deler av landets militære styrker ligger der. Bortfallet av de militære anleggene i Svartehavet og nedproriering av stillehavsbasene har forsterket denne tendensen. Blant annet er det blitt hevdet

KORT-INFO FRA DNAK Utgitt av Den norske Atlanterhavskomité - www.atlanterhavskomiteen.no**2-2001**

at Nordflåtens strategiske ubåtstyrke vil øke sin betydning fremover, og at området derfor vil fortsette å være geostrategisk viktig i lang tid fremover. Dette og liknende forhold vil ha refleksvirkninger overfor Norge, noe som kan leses ut av en militær følsomhet fra russiske myndigheter. Det gjelder i forhold til Globus II, til tillemplingene av Finnmarksrestriksjonene og i forhold til russiske protester mot avholdelse av sesjon i Longyearbyen. Også negative uttalelser fra halvoffisielt hold i Russland om driften av jordstasjoner for satellitter på Spitsbergen og avholdelse av enkelte militære øvelser, faller inn i et liknende mønster.

Konklusjon

Nordområdene er tett knyttet til Norges vitale interesser. Nye potensielle inntektskilder og de nåværende fiskeressursene er av stor betydning for velferden i landet. Også Russland har viktige interesser i dette området; ikke bare knyttet

til store offensive militære kapasiteter i Nordvest Russland, men også til fiske- og petroleumsressurser. I dette grenselandet møtes de to landene daglig på en rutinepreget måte. Likevel er dette et av få områder i Europa med uavklarte juridiksjonsforhold til sjøs. Videre er området under sterkt press fra forskjellige forurensingskilder. Norges forhold til EU og USA er også med å ramme inn handlingsrommet i nord. Begge er med å sette dagsorden, og da særlig i forhold til miljø og ressurser, mens USA som Norges fremste sikkerhetspolitiske garantist også vil være med å skape refleksvirkninger fra Russland mot Norge.

Utfordringene har forandret karakter, og er under endring. Et klart skille mellom fred og krig er ikke lenger et grunnlag for sivil og militær planlegging, heller ikke i nordområdene.

Om Kort-Info fra DNAK

I denne publikasjonsserien utgir DNAK tekster for å fange opp aktuelle temaer i en kortfattet form. Hovedvekten av temaene vil ligge på forsvars- og utenrikspolitikk i det atlantiske området. Serien ble startet juni 2001.

Redaktør: Kjetil Sørli
ISSN-nummer: 1502-6361